

Pabianice

Kategorie: Miejsca

Przed II wojną światową miasto było ważnym ośrodkiem przemysłowym w regionie; zamieszkiwało go ponad 8 tys. Żydów, co stanowiło około 17% ogółu mieszkańców.

Wraz z rozpoczęciem okupacji niemieckiej, pabianiccy Żydzi zostali poddani surowym represjom. W grudniu 1939 r. około 500 osób wysiedlono do Kałuszyna w Generalnym Gubernatorstwie. Ze względu na panujące tam warunki część osób nielegalnie wróciła do Pabianic.

Getto zostało utworzone w lutym 1940 r. jako jedno z pierwszych w Kraju Warty. Powstało na Starym Mieście, gdzie była osiedlona większość żydowskich mieszkańców miasta, w kwartale ulic: Batorego, Garncarska, Konopna, Konstantynowska, Młynarska, Kapliczna, Warszawska, Bóźnicza, Skargi, Poprzeczna, Warszawska, Batorego. Miało ono charakter otwarty, jedynie na ulicach granicznych umieszczone zostały tablice informacyjne (w postaci znaków z żółtą gwiazdą Dawida na jasnoniebieskim tle). „Dzielnice żydowską” dzieliła na dwie części eksterytorialnie przebiegająca ulica Warszawska, której przekraczanie było możliwe jedynie o wyznaczonych porach. Getto zamieszkiwało około 9 tys. osób.

Kontrolę nad gettem początkowo sprawował starosta powiatu łaskiego. W maju 1940 r. nadzorem policyjnym getto objęli funkcjonariusze Gestapo Hans-Georg Mayer i Teodor Kanwiszer. Za jego wewnętrzną organizację odpowiedzialna była Rada Starszych (Altestenrat), utworzona jeszcze w październiku 1939 r. Do końca 1940 r. w ramach jej struktur powołano Urząd Centralny i Generalną Administrację oraz wydziały Finansów, Opieki Społecznej, Zdrowia, Umów, Gospodarki, Pracy, a także Sąd i Biuro Kontroli. Żydowska administracja odpowiadała za dystrybucję żywności, ustalanie racji żywnościowych i wsparcie dla potrzebujących. Pierwszym przewodniczącym Rady został Jakob Lubraniecki, a po jego aresztowaniu w listopadzie 1939 r. Jechiel Rubinstein.

Mieszkańcy getta byli zatrudniani w gettowych resortach pracy lub w prywatnych przedsiębiorstwach poza wydzieloną dzielnicą. Dwoma głównymi pracodawcami były firmy Kelle i Günther und Schwarz, produkujące mundury dla Wehrmachtu. Praca była słabo płatna i wykonywano ją w ciężkich warunkach. Umożliwiała jednak prowadzenie handlu wymiennego oraz komunikację ze światem zewnętrznym. Żydowscy robotnicy byli również wysyłani do obozów pracy w Wielkopolsce, co wiązało się najczęściej z przymusowym werbunkiem.

W lutym 1942 r. władze niemieckie poddały mieszkańców „badaniom lekarskim”. Wszystkie osoby poniżej 60. roku życia oznaczono literą „A”, resztę literą „B”, co wzbudziło niepokój wśród zebranych. Likwidacja getta rozpoczęła się 16 maja 1942 r. Wszystkim jego mieszkańcom nakazano stawić się przed domami. Zostali oni następnie wyprowadzeni z getta w zwartej kolumnie. Przemarsz ulicą Zamkową, główną arterią miasta, zakończył się na boisku sportowym firmy Krusche-Ender. Żydzi przebywali tam dwa dni, podczas których doznawali psychicznych i fizycznych tortur. Dochodziło do przypadków zabójstw, a niektórzy z uwięzionych popełniali samobójstwa. Ostatecznie około 3200 osób uprzednio zakwalifikowanych do grupy „B” wywieziono z pobliskiego dworca kolejowego do [obozie zagłady w Chełmnie nad Nerem](#). Pozostałych około 3600 osób 17–18 maja 1942 r. przewieziono tramwajami do getta łódzkiego. Nieliczna, około 200-osobowa grupa pozostała w mieście w celu uprzątnięcia terenu zlikwidowanego getta. W sierpniu 1942 r. zostali oni przewiezieni do getta w Łodzi.

Andrzej Grzegorczyk

Źródła

APŁ, 276/ 1204; AIPN/O Łódź, Okręgowa Komisja Badania zbrodni przeciw Narodowi Polskiemu, 11/308; 11/309; 11/310; 11/311; 11/313; AZIH, 301/715, ibid., 301/1898, ibid., 301/2764; ibid., 301/2820; ibid., 301/3142; ibid., 301/3584; ibid., 301/4405; Kronika, t. 1, s. 194, 9.05.1941; s. 202–203, 26.05.1941 r.; t. 2, s. 161, 11.05.1942; s. 199, 17.05.1942; s. 203–204, 206–210, 18.05.1942; s. 215, 20.05.1942; s. 442, 11.08.1942; D. Dąbrowska, Zagłada skupisk..., s. 122–184; R. Peska, Skazani na zagładę. Żydzi w Pabianicach 1794–1998, Pabianice: „Pamięć”, 1998; Sefer Pabianic.

lizkerbuch fun der farfainikter kehile, red. A.W. Jasni, Tel Awiw:
Irgun Jocej Pabianice-Israel, 1956.

Tagi

deportacje eksterminacja

Data aktualizacji: 16-03-2026

Data dodania: 18-08-2025